

СИСТЕМОУТВОРЮЮЧА РОЛЬ ОСВІТИ В ПРОЦЕСАХ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Проаналізовано суспільні трансформаційні процеси, зумовлені формуванням інформаційної цивілізації в контексті цивілізаційного розвитку. Розглядаються роль освіти як домінуючої системоутворюючої структури інформаційної цивілізації та викладача як основної рушійної сили цього процесу.

Ключові слова: *культура, освіта, системоутворююча роль освіти, інформаційне суспільство, глобальна цивілізація, знання, інформація, викладач, працівник освітньої системи, саморозвиток людини.*

Анализируются общественные трансформационные процессы, вызванные формированием информационной цивилизации в контексте цивилизационного развития. Рассматривается роль образования как доминирующей системосоздающей структуры информационной цивилизации и преподавателя как основной движущей силы этого процесса.

Ключевые слова: *культура, образование, системосоздающая роль образования, информационное общество, глобальная цивилизация, знания, информация, преподаватель, работник образовательной системы, саморазвитие человека.*

The social transformational processes caused by the formation of information civilization in the context of civilizational shifts of the Earth's community is analyzed. The education in role of dominating, system forming structure of information civilization, and the teacher — is role in motiving power of this process are examined.

Key words: *culture, education, system forming role of education, information society, global civilization, knowledge, information, teacher, educational system staff, human self-development.*

Сучасний світ, його трансформація в умовах глобалізації в інформаційне суспільство висувають певні вимоги до системи освіти, потребуючі її реформування відповідно до вимог часу.

Стан освітньої системи в сучасному світі вкрай суперечливий. З одного боку, освіта у XX ст. стала однією з найважливіших сфер людської діяльності, причому в другій половині століття в системі освіти пройшло підготовку більше людей, ніж за всю попередню історію людства. Величезні досягнення у сфері освіти стали основою і грандіозних соціальних перетворень, і характерного для цього часу науково-технологічного прогресу. З іншого боку, бурхливе розширення сфери освіти та зміна її статусу супроводжуються актуалізацією проблем у ній, що свідчить про світову кризу освіти, яка виявляється в невирішеності проблеми ліквідації неписьменності, загостренні проблем якості й релевантності освіти, постійному бракові кваліфікованих викладачів, кризі фінансування, виникненні

проблеми «освічених безробітних», поглибленні розриву сфери знань і сфери освіти, відсталості освітніх технологій, кризах управління й ефективності та продуктивності освітньої системи [7].

Насамперед, слід чітко усвідомити, що освіта є системоутворюючою структурою суспільства і її значення постійно зростає. Дійсно, головною продуктивною силою в техногенній цивілізації стала наука. Вона постачає сучасні технології і забезпечує (завдяки фундаментальним дослідженням) випереджальний характер технологічного прогресу. Зрозуміло, що без належної освіти про науку говорити безглуздо. Наприклад відомо, що після поразки в Другій світовій війні Японія зробила ставку на освіту, і ця політика себе цілком виправдала: країна з обмеженими природними ресурсами стала одним із лідерів світової економіки, виробляючи товари, більше 90% вартості яких складає інтелектуальний внесок. Тому не випадково США, Японія, Південна Корея, Сінгапур, а тепер і Європа порушують питання загальної вищої освіти. Зрозуміло, що не всі, хто здобув вищу освіту, працюють у сферах і напрямках того ВНЗ, який вони закінчили. Це, однак, не головне. Важливо, що безупинно зростає інтелектуальний (ноосферний) потенціал суспільства. Талановиті люди, що виділяються на тлі високого середнього рівня, є корисніші суспільству, ніж така ж сама кількість, але виокремлена стосовно низького рівня. Важливі й таланти, які визначають (незважаючи на свою відносну нечисленність) прогрес суспільства і високий (до того ж постійно зростаючий) середній рівень освіти [6; 8; 9; 14–16].

Крім технічного прогресу — найнеобхіднішої умови розвитку економіки — високий освітній рівень громадян створює потенційні передумови для побудови суспільства, здатного до оптимальної самоорганізації, тобто контролювання владних структур, спроможного відхилити негативні для розвитку соціуму доктрини. Освічені, здатні до самостійного аналізу проблем громадяни є справжнім багатством суспільства, гарантом його процвітання. Не дивно, наприклад, що кількість ув'язнених у Японії (з її культом освіти) не перевищує декількох десятків тисяч осіб.

Освіта як один із найважливіших компонентів культури має і самостійну цінність для особистості й суспільства. Повторюючи банальну істину, нагадаємо, що головна мета сучасної освіти — навчити навчатися, тобто самостійно «добувати» (знаходити, опрацьовувати і засвоювати) інформацію. Таким чином, слід відзначити, що основу т. зв. «середнього класу» в розвинених країнах Заходу складають інженери, лікарі, юристи, педагоги, журналісти, офіцери, менеджери, вчені, тобто висококваліфіковані фахівці, котрі живуть своєю працею і здатні регулярно підвищувати кваліфікацію [14].

У цивілізованому світі освіта — головна, стрижнева, системоутворююча структура, яка забезпечує розширене відтворення інтелектуального потенціалу. Зазначимо, головна, а не одна

з основних, оскільки виробляє унікальний «продукт» — кваліфіковані кадри. Це — найдорожчий «товар» (наприклад, підготовка інженера в США оцінюється в мільйон доларів) і найнеобхідніший, без якого неможливе нормальне функціонування будь-якої іншої значимої структури.

Тому важливо проаналізувати перспективи в контексті ідей і концепцій становлення нової інформаційної цивілізації.

Світова криза освіти — це один з проявів кризи всієї техногенної цивілізації. Подолання цієї кризи відбувається в процесі інформаційної революції, компонентами якої є комп'ютерна й телекомунікаційна революції, на основі розвитку інформаційної інфраструктури суспільства. Під час інформатизації всіх сфер громадського життя формується освітня система інформаційної цивілізації на нових цивілізаційних принципах дестандартизації, антицентралізму, десинхронізації, оптимізації, деспеціалізації, розосередження. Перехід до нової освітньої системи є за своєю суттю компонентою подолання кризи індустріального суспільства і становлення нової цивілізації [5; 12; 13].

Перспективи освіти в інформаційній цивілізації пов'язані з характерними ознаками й особливостями всіх сфер громадського життя, багато в чому вони визначаються характеристиками її економічної системи.

Якщо в аграрному суспільстві економічна діяльність пов'язана з виробництвом продуктів харчування, а обмежуючим чинником була земля, в техногенній цивілізації головне — виробництво товарів, а обмежуючий чинник — капітал, то в інформаційній цивілізації основною економічною діяльністю є виробництво і застосування інформації для ефективного функціонування інших форм виробництва, а обмежуючим чинником стає знання. Якщо в техногенній цивілізації центральними елементами були праця і капітал, то в інформаційній цивілізації — це інформація і знання, що замінюють працю як джерело додаткової вартості [14].

Такі ознаки нової економічної формації, як формування суперсимволічної системи створення суспільного багатства, перетворення знань на головне багатство, новий капітал у суспільстві, за допомогою якого реалізується влада в економічній системі, принципово впливають на розвиток як сфери знань, так і освітньої системи.

Особливо впливає на сферу освіти має процес зміни ролі виробничої праці в житті суспільства, перехід від трудового суспільства до діяльнісного у зв'язку з інформатизацією громадського життя. Трудове суспільство — це поняття, яке активно використовується для позначення всіх типів суспільств, у яких продуктивна праця є основою не тільки економічного, але й соціального життя. Техногенна цивілізація надала особливого статусу економічному зростанню, тому продуктивна праця виявилася основою суспільного розвитку,

виникли відповідні зразки соціальної практики, соціальних ролей, а також певні інститути і цінності.

У процесі інформатизації громадського життя все це поступово втрачає актуальність. Відбувається зміна життєвих стандартів. У житті людей все дедалі більшого значення набувають прояви, що не пов'язані зі сферою праці. Зокрема, визнається цінність освіти, яка не обмежена попитом у сфері професійної діяльності. Необхідне переосмислення понять «робота», «робоче місце», «зайнятість», «безробіття», «освіта», основується на тому, що в майбутньому це буде домінуючою силою в житті людей. У цьому контексті потрібен розвиток ідеї безперервної освіти як універсальної форми діяльності, що має принципове значення як із соціальної, так і з особистісної точок зору [2; 5; 12; 19;].

Зміни в характері й умовах в інформаційній цивілізації потребують і нового типу працівника. Ідея взаємозамінності працівників, породжена конвеєрним виробництвом, втрачає актуальність, а поширення виробництва товарів і послуг людьми для свого власного споживання також ставить принципово нові завдання перед освітньою системою. Найважливішою особливістю економічної системи інформаційної цивілізації є її глобальний характер, оскільки глобалізація економіки зумовлює виникнення тенденцій глобалізації в політичній, соціальній, духовній сферах громадського життя.

Перспективи освітньої системи в багатьох аспектах визначаються становленням нового типу підприємства в інформаційній цивілізації. Подібно до того, як на зміну феодальному маєтку прийшло індустріальне підприємство, точно так і воно буде замінено новою формою соціального інституту, характерною для інформаційної цивілізації. За нових умов підприємство не може функціонувати як машина, що максимізує такі економічні параметри, як, наприклад, виготовлення продукції або одержання прибутку. Саме поняття «виробництво» істотно розширюється. Те, що раніше розглядалося як побічний ефект діяльності підприємства — певні рішення і результати в соціальних, інформаційних, політичних, екологічних, моральній сферах — нині стає такою ж важливою його продукцією, як і та, що постачається на ринок і заради виробництва якої створювалося підприємство [10; 17].

Найважливішою метою підприємства в інформаційній цивілізації є соціальна освіта працівників, яка з побічного продукту виробництва в техногенній цивілізації перетворюється на важливу продукцію спільних підприємств.

Перспективи освіти пов'язані зі зміною місця людини і її цінностей в інформаційній цивілізації. Якщо для всіх попередніх типів суспільного устрою характерна орієнтація на матеріальні цінності, то перехід до інформаційної цивілізації актуалізує людські цінності. Орієнтація на матеріальні цінності виражалася в тому,

що людські потреби переважно сприяли задоволенню матеріальних потреб; продуктивні сили суспільства, що були основою для задоволення людських потреб, мали матеріальний характер, а саме задоволення відбувалося здебільшого завдяки виробництву й споживанню матеріальних продуктів. Техногенна цивілізація — це розквіт цивілізації, орієнтованої на матеріальні цінності.

В інформаційній цивілізації продуктивні сили як основа задоволення потреб людей набудуть статусу не матеріальних, а інформаційних продуктивних сил. Людські потреби задовольнятимуться переважно в процесі виробництва інформації та дій, орієнтованих на самостійно визначену мету.

Розвиток інформаційної інфраструктури інтелектуалізує оточення людини. Як вплине це на людину в суспільстві майбутнього? Дослідники висувають різні гіпотези щодо цього, найрадикальнішу з них запропонував І. Масуда: життя людини в новому інформаційному, інтелектуальному середовищі, можливо, сприятиме виникненню нового біологічного виду людини — *Homo intellegence*, що спричинить дефініцію «ноосфера» Вернадського. Однак глибока зміна особистих характеристик людини — це процес, який належить до сучасних етапів інформатизації громадського життя. Кожна людина змушена докладати зусиль для того, щоб пристосуватися до радикальних змін у житті суспільства, і що зумовлює поступове формування нового типу особистості. Деякі дослідники зазначають, що цей тип особистості вже стає реальністю. Це так звані «люди, що саморозвиваються» [1; 11; 16].

Для концепції інформаційної цивілізації характерне твердження, що нові технології сприяють розвитку людини, пріоритетності людських цінностей, але деякі дослідники відзначають їхній негативний вплив на людину і навіть деформацію особистості в нових умовах, завдяки «інформаційній надмірності», неконтрольованому захопленню комп'ютерами й телекомунікаціями.

Однак означені проблеми переважно свідчать про те, що суспільство поки що не навчилося використовувати можливості нових технологій з максимальною користю. Можливо, створення основаної на високих технологіях системи освіти сприятиме популяризації серед молодого покоління, а також і людей старшого віку, пізнавальних, а не розважальних програм, дозволить відрегулювати інформаційне навантаження на людей.

Критики концепції інформаційного суспільства (інформаційної цивілізації) інколи говорять про дегуманізацію громадського життя під впливом комп'ютерів. Виокремлення цієї проблеми пов'язане з трактуванням концепції інформаційної цивілізації як технологічної. Однак, на нашу думку, обгрунтованішою є інтерпретація цих концепцій як антитехнократичних, де особливого значення надається людині, її цінностям і потребам. Якщо в такому контексті розглядати

інформатизацію суспільства, то можна відзначити багато чинників гуманізації громадського життя: вільний доступ людей до різних послуг, зокрема освітніх, і набуття людиною в інформаційній цивілізації величезних нових можливостей для самореалізації, самовираження, спілкування з іншими.

Особливості освіти зумовлені також характерними ознаками її політичної сфери. Незважаючи на поширену думку про те, що впровадження комп'ютерів сприятиме посиленню контролю держави над особистістю, нині не можна не помітити, що відбувається все навпаки: комп'ютери збільшують владу особистості і послаблюють владу держави. Це багато в чому визначить особливості освіти в інформаційній цивілізації.

У процесі інформатизації радикально змінюється роль сім'ї в громадському житті. В основі цієї зміни — переміщення мільйонів робочих місць підприємств і установ до житла людей, до їх електронних «світів». Звичайно, це спричинить кардинальну перебудову всіх соціальних інститутів, зокрема школи. Хоча розміщення електронного світу в центрі громадського життя — достатньо складний процес, проте різні економічні соціальні, ціннісні чинники сприяють його здійсненню.

Переміщення робочого місця з підприємства в електронний світ, як очікується, багато в чому визначить характерні особливості сім'ї. Зовсім інакше, ніж у сім'ї періоду техногенної цивілізації, відбуватиметься в електронному світі виховання дітей. Вирішальним буде те, що діти виростатимуть в атмосфері, яка створюється спільною роботою і навчанням батьків удома. Якщо в техногенній цивілізації всі члени сім'ї відігравали традиційні соціальні ролі, то в інформаційній цивілізації ці ролі, зокрема роль дитини, змінюються (посилюватиметься значення сім'ї в освіті)

Перспективи освіти в багатьох аспектах пов'язані з особливостями духовної культури: в техногенній цивілізації значну роль у процесі формування уявлень людини про світ відіграють засоби масової інформації, стандартизуючи деякі образи, що виникають у суспільній свідомості.

В інформаційній цивілізації відбуваються не тільки прискорення потоку інформації, але і зміни його глибинної структури на основі демасифікації засобів інформації. Замість сприйняття вже готової моделі реальності людина вимушена сама знову і знову конструювати її. Звичайно, це важка праця, але вона створює великі можливості для розвитку індивідуальності, демасифікації особистості та культури. Отже, під час переходу до інформаційної цивілізації відбуваються радикальні зміни в системі освіти.

Освітня система техногенної цивілізації, в якій утілилися її основні цивілізаційні принципи, не може задовольнити нового попиту суспільного розвитку. Ця система, як і всі основні сфери

індустріального суспільства, переживає період глибокої кризи і зародження принципово нових особливостей. Становлення інформаційної цивілізації передбачає розвиток нової освітньої системи. Важливою ознакою цієї системи є глобальність, тобто світовий характер із власними глибинними взаємозалежними процесами [8; 9].

Перехід від визначальної ролі матеріальних цінностей до домінування людських цінностей, що відбувається в процесі інформатизації суспільства, означає якісну зміну статусу освіти в громадському житті. Вона перетворюється на найважливіший засіб досягнення людиною самостійно визначених цілей, а задоволення від їх досягнення стає універсальним стандартом цінностей.

Життя людини в інтелектуальному, інформативно насиченому середовищі, яке створюється в процесі розвитку інформаційної інфраструктури суспільства, надає нових можливостей для її освіти із раннього віку протягом усього життя. Використання цих можливостей — надзвичайно актуальне завдання, що постає перед суспільством у процесі його інформатизації. Вирішення цього завдання потребує створення принципово нової освітньої системи.

Демасифікація особистості та культури створює принципово нове освітнє середовище, яке передбачає не сприйняття вже готових модулів реальності, а постійне самостійне їх конструювання. Освіта в інформаційній цивілізації — це відкрите, індивідуалізоване, творче знання через безперервну освіту і самонавчання протягом усього життя.

Формування освітньої системи відбувається в процесі подолання світової кризи освіти на шляху розвитку освіти дорослих, ґрунтуючись на ідеях навчання протягом усього життя, розвитку нових моделей дистанційної освіти, неформальної освіти, реалізації принципів відкритості освітньої діяльності, гнучкості освіти. Інформатизація освіти становить за своєю суттю сучасну освітню революцію, під час якої формується освітня система інформаційної цивілізації [4].

Слід наголосити, що роль освіти значно посилюється в умовах глобалізації, яка активно впливає на формування інформаційного суспільства.

Глобалізація дійсно активно впливає на систему освіти [6; 8; 12; 14]. Наприклад, на рівні університету і, особливо, у сфері досліджень і технології потік іноземних студентів збільшується протягом останніх тридцяти років (більше мільйона осіб). Водночас нерідко підготовка викладачів не відповідає вимогам глобалізації [18].

Таким чином, до цілей більшості систем світу обслуговування національної економіки завдяки підготовці кадрів належного рівня, а також еліти для кваліфікованого управління, додаються ще й ті, які має сприяти реформуванню існуючого суспільства відповідно до вимог глобалізації. Це підтверджується новими формами неписьменності, яка спостерігається в більшості розвинених країн.

Щоб відповідати вимогам глобалізації, необхідно здійснювати підготовку персоналу для робочих місць, де обов'язки постійно змінюються, вертикальне управління замінене горизонтальними зв'язками, інформація надходить багатьма каналами, ініціатива важливіше ретельності і стратегії, завдяки розширенню ринку, долають національні кордони. Таким чином, освіта має допомагати людям виконувати завдання, до яких вони не були підготовлені раніше, підготувати їх до нелінійного розвитку кар'єри, роботи в команді, вільного використання інформації, розвивати свої здібності й, нарешті, закласти основи комплексного підходу до суворих реалій практичного життя.

Слід наголосити, що існують відмінності між різними галузями підготовки фахівців у сфері освіти, що потребують реформування, а також нагальні зміни, зумовлені процесом глобалізації. Для адаптації системи освіти до нових вимог у навчанні існують різні способи, основними серед яких є:

1. Зміна ролі викладачів. Для того, щоб виховати незалежну особистість, здатну добувати інформацію, опрацювати її та інтерпретувати, викладачеві необхідно переглянути методи навчання і перейти від ролі лектора до ролі наставника. Це завдання потребує активного використання нових інформаційних і комунікаційних технологій, які і викладач, і студент могли б опанувати і використовувати разом. Така еволюція зумовлює те, що:

— викладачі матимуть достатню свободу під час вибору методів навчання, організації розкладу та простору в аудиторії, можливості адаптації процесу навчання до індивідуальних вимог та ін.;

— вони повинні опанувати нові інформаційні технології і мати необхідне забезпечення;

— їх зарплата індексуватиметься відповідно до критеріїв ефективності викладання на основі регулярного тестування.

2. Зміна процедур сертифікації: Ці зміни необхідно реалізувати таким чином, щоб була можливість оцінити здатність людини пристосовуватися до швидких змін на ринку праці. Критерієм має бути як уміння працювати в колективі, так і результати тестування на професійну придатність. Більше того, процедури сертифікації мають бути стандартизовані для того, щоб їх можна було активно застосовувати і таким чином сприяти мобільності студентів і викладачів. Для досягнення цих цілей можна створити раду із сертифікації, що працює на регіональному або міжнародному рівні (представники системи освіти і представники «замовників», а також незалежні експерти).

3. Перегляд завдань кожного рівня освіти. Цей спосіб адаптації передбачає модернізацію системи освіти:

— особливу увагу слід приділити базовій загальній освіті, щоб створити суспільство освічених і відповідальних громадян, здатних незалежно мислити й адекватно реагувати на сучасні тенденції;

— метою вищої школи має бути підготовка менеджерів, інженерів і технічних культурологічних фахівців, здатних працювати в ситуаціях, які постійно змінюються, аналізувати актуальні економічні й соціальні проблеми, а також забезпечувати коректне керівництво;

— у межах такого підходу вирішити питання щодо ролі школи другого рівня (слід або якомога швидше відмовитися від цього рівня освіти, або він має стати частиною базової освіти).

У процесах становлення інформаційної цивілізації в умовах глобалізації роль викладача в системі освіти кардинально змінюється. Так, у четвертому Всесвітньому звіті з освіти ЮНЕСКО «Викладачі й викладання у світі, що змінюється» аналізується твердження, що викладачі втратили свій статус, і аргументовано доводиться, що в більшості країн суспільство може очікувати на віддачу від викладачів лише такою мірою, якою готове підтримувати викладачів і забезпечити необхідні технології для їх роботи. У звіті також зазначається, як шкідливо на статус викладачів можуть вплинути деякі дуже популярні і, на перший погляд, цілком безпечні тенденції в освіті [14].

Професія викладача, напевно, не найпопулярніша, але, безумовно, одна з найчисленніших: у світі близько 57 млн викладачів, дві третини яких працюють у країнах, що розвиваються [14]. Викладачі є однією з найважливіших сил нашого суспільства не тільки через свою численність, але насамперед тому, що є гарантами освіченості та вихованості майбутніх поколінь, особливо в країнах, що розвиваються, де будь-які технічні засоби в школах просто недоступні. Водночас викладачі відчувають послаблення своїх позицій і скаржаться на втрату колишнього статусу і поваги. Скаржаться і батьки учнів, котрі вважають, що викладачі й школи забезпечують недостатній рівень освіти.

Сучасний економічний стан практично знищує викладання як професію. Високий рівень безробіття, притаманний більшості як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, певним чином пов'язаний з послабленням системи освіти, що, у свою чергу, негативно впливає на рівень викладання. Водночас багато людей стають викладачами лише для того, щоб перечекати певний час, поки не знайдуть кращого місця. Це призводить до втрати довіри до освіти, і це відчуття, мабуть, посилюється через ідеологічну невизначеність часу, в якому живемо, коли громадська думка не сприяє державному контролю, а надає перевагу впровадженню ринкових відносин в освіті. Саме тому, як зазначається у Звіті, викладачів уважають як носіями толерантності, міжнародного взаєморозуміння, так і дорогими «об'єктами виробництва», що потребують значної частини національного бюджету. У деяких країнах такі проринкові настрої призвели до скасування певних заслужених привілеїв викладачів. Водночас поширеними є заклики до влади й учителів — спрямувати зусилля на якнайшвидше введення загальної освіти.

У найменш розвинених країнах забезпечення загальної освіти щороку стає дедалі нагальнішою необхідністю у зв'язку з постійним збільшенням населення і нестачею коштів. Спокусу зекономити на тому, що є найбільшою статтею витрат (на викладачах), складно перебороти, особливо коли деякі дослідження свідчать, що такої економії можна досягти без втрати якості.

Але чи може технологічний прогрес та інформаційна цивілізація зокрема зробити освіту доступнішою і водночас підвищити її якість? В означеному Звіті розглядається, наприклад, питання про можливість використання Інтернету для того, щоб зробити методику викладання більше творчою, інтерактивною й індивідуалізованою. Крім того, наводяться й інші факти.

По-перше, ця реформа є вигіднішою для розвинених країн і забезпеченіших верств. У Звіті зазначається, що Африка, наприклад, має телефонів майже стільки, скільки одне Токіо, і що більшість шкіл у світі ще не електрифіковані.

По-друге, і це значно більше турбує, в навчальному процесі нечасто використовуються технічні нововведення (наводяться приклади використання радіо та телебачення). Одна з причин цього, крім очевидних фінансових проблем, мабуть полягає в природі праці викладача, яка передбачає безпосереднє спілкування й ґрунтується на якості цього спілкування. Таким чином, є об'єктивні та суб'єктивні умови на шляху нововведень у системі викладання. Однак слухним є те, що серед усіх сучасних інструментів комп'ютер легше опановують діти (і набагато важче — викладачі).

Слід зазначити, що старіння інформації, насправді, негативно позначається на статусі викладача. Якщо раніше викладач був авторитетом для кожної дитини, то нині, із поширенням неформальних можливостей навчання, він став лише одним із багатьох джерел знання і часто — джерелом, найбільше відірваним від реальності.

Залежно від ситуації і особливо від фінансових можливостей для реформи, адміністратори по-різному вирішують проблеми, викладені вище. У країнах, що розвинені меншою мірою, витрати на викладачів скорочують, переважно, найманням менш кваліфікованих викладачів, викладачів за спеціальними контрактами з меншою оплатою й меншими правами, збільшенням співвідношення «учні/викладач» і моделі «економія штату».

Звіт успішно спростовує ці твердження. Стосовно співвідношення «учні/викладач», у Звіті, наприклад, зазначається, що всі обговорення, зазвичай, зосереджувалися на рівні знань, але мало що відомо про набуття особистих і суспільних навичок. Більше того, великі класи впливають на стомлюваність викладачів і знижують їхню мотивацію. Слід додати, що коли говорять про доведення співвідношення «учні/викладач» до 40 або 50, зовсім не береться до уваги та обставина, що йдеться про середні значення, за якими криються максимальні.

Причому ці значення суттєво відрізняються як усередині країни, так і між старшими й молодшими класами в школі. Класи початкової школи зазвичай більше заповнені, ніж старші через високий рівень відтоку учнів зі школи. Нарешті, той факт, що більшість розвинених країн систематично намагаються підвищити кваліфікацію викладачів і знизити співвідношення «учні/викладач», свідчить, що такі дії явно корисніші.

Означені способи «економії на вчителів», як визначається в згаданому Звіті, зумовлені економічним підходом до освіти, відповідно до якого викладачі розглядаються, радше, як одна зі статей витрат, ніж як «творчі партнери». Цікаво, що «безневинні», на перший погляд, підходи також призводять до збільшення навантаження на викладачів через недостатнє розуміння їх потреб і статусу. Наприклад, організація творчого змагання між школами ґрунтується на впевненості, що таке змагання майже автоматично зумовить підвищення ефективності роботи як викладачів, так і шкіл. Однак насправді дуже мало відомо про те, яким чином викладачі вносять зміни у свою роботу і що їх змушує робити це, за винятком тих випадків, коли їм безпосередньо вказують на недоліки в їх роботі. Крім, підвищення якості освіти потребує радше більшого співробітництва між школами і викладачами, ніж змагання.

У тому ж дусі коментується у Звіті й сучасний стан справ з підвищення якості освіти і створення механізму відстеження цієї якості. Викладачі впевнені, що ці питання «дотепер не мають особливої підтримки серед керівників національної систем освіти».

Однак вищезазначене не свідчить, що в усіх країнах байдуже ставляться до потреб викладачів. Наприклад, у таких країнах, як Шрі-Ланка і Намібія, зарплата викладачів останнім часом значно зросла [3]. Дивно, але помітного підвищення якості їх роботи не відбулося.

У Всесвітньому звіті з освіти зазначені напрями, в яких мають відбуватися зміни в політиці стосовно викладачів. Останні дослідження свідчать, що такими напрямками можуть стати підвищення кваліфікації, посилення зворотного зв'язку з керівництвом і підтримки, що передбачають проведення на базі шкіл семінарів і рольових ігор з метою створення структур, які б сприяли більшій взаємодії між викладачами, створенню мотивації до розвитку кар'єри і надавали б можливості суспільству виявити зацікавленість у викладачах. Тільки в разі надання викладачам великої морально-правової, духовної і матеріальної підтримки правомірно очікувати від них творчих досягнень.

Таким чином, аналіз суспільних процесів трансформації освітньої системи щодо формування інформаційної цивілізації в умовах глобалізації свідчить, що відповідно до вимог часу освітню систему слід реформувати в контексті її еволюції як системоутворюючої структури. В означеному освітньому процесі, як і в суспільному житті зокрема,

посилюється значення викладача, менеджера-наставника освітньої системи — модератора духовного розвитку людини інформаційної цивілізації.

Список літератури

1. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере / В. И. Вернадский // Антология философской мысли: Русский космизм. — М. : Педагогика-Пресс, 1993.
2. Гаврюшенко А. А. История художественной культуры : учеб. пособие / А. А. Гаврюшенко, А. В. Кравченко ; под ред. В. Н. Шейко; Харьк. гос. ин-т культуры. — Х., 1992. — 276 с.
3. Новости МИПО. — 1999. — Вып. 16, № 2. — С. 3.
4. Пахомов Ю. Н. Пути и перепутья современной цивилизации / Ю. Н. Пахомов, С. Б. Крымский, Ю. В. Павленко; НАН Украины, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений, Благотворит. фонд содействия развитию гуманитар. и экон. наук. — Киев, 1998. — 432 с.
5. Частник С. В. Міжнародна діяльність ХДІК у сфері бібліотечно-інформаційної освіти / С. В. Частник, В. М. Шейко // Культура України : зб. ст. / Харк. держ. ін-т культури. — Х., 1996. — Вип. 3. — С. 4–9.
6. Шейко В. М. Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти / В. М. Шейко; Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 1999. — 152 с.
7. Шейко В. М. Гуманізація освіти і культури / В. М. Шейко // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. — Х., 2000. — Вип. 2. — С. 99–109.
8. Шейко В. М. Дистанційна освіта в США / В. М. Шейко // Новий колегіум. — 2000. — № 5. — С. 31–35.
9. Шейко В. Н. Дистанционное образование: проблемы и перспективы / В. Н. Шейко, Г. Г. Асеев // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК / Харк. держ. акад. культури. — Х., 1999. — Ч. 1. — С. 3–19.
10. Шейко В. М. Історія художньої культури: Первісність. Стародавній світ: підруч. для студ. вузів мистец. і культури / В. М. Шейко, О. А. Гаврюшенко, О. В. Кравченко / Харк. держ. акад. культури. — Х. : ХДАК, 1999. — 210 с.
11. Шейко В. Н. История художественной культуры. Византия. Арабомусульманский мир. Китай. Япония: учеб. для студ. вузов искусства и культуры / В. Н. Шейко, А. А. Гаврюшенко, А. В. Кравченко; Харьк. гос. акад. культуры. — Харьков: ХГАК, 1999. — 200 с.
12. Шейко В. М. Концептуальні основи переходу від традиційного до онлайн-нового та дистанційного навчання (з досвіду університетів США і Канади) / В. М. Шейко // Вчені зап. Харк. гуманіт. ін-ту «Нар. укр. акад.» — Х., 2001. — Т. 7. — С. 142–152.
13. Шейко В. М. Міжнародні зв'язки та оновлення навчальних планів бібліотечно-інформаційної освіти в Україні / В. М. Шейко // Вісн. Кн. палати. — 1998. — № 5. — С. 7–10.
14. Шейко В. М. Освіта в інформаційній цивілізації / В. М. Шейко // Вісн. Кн. палати. — 2000. — № 9. — С. 17–19.
15. Шейко В. М. Підготовка фахівців у галузі документознавства та інформатики : здобутки і проблеми / В. М. Шейко, Н. М. Кущнарченко // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 6. — С. 23–25.

16. Шейко В. М. Підготовка нової генерації бібліотечних фахівців : стан та перспективи / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко // Вісн. Кн. палати. — 1999. — № 4. — С. 19–21.
17. Шейко В. М. Сучасна культура : динаміка та тенденції розвитку / В. М. Шейко // Вісн. Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. — 2000. — № 2. — С. 5–10.
18. Hallak J. Education and globalization / J. Hallak. — Paris : UNESCO International Institute for Educational Planning, 1998. — 162 p.
19. Sheiko V. N. International Seminar on Problems of Transformation of Higher Education in the Field of Library and Information Science / V. N. Sheiko, S. V. Chastnik, G. G. Aseev // EUCLID. Newsletter. Copenhagen. — 1995. — № 8. — P. 7–9.

Надійшла до редколегії 11.09.2013 р.